

Verbinden als het kern de betekenis voor het opbouwwerk van

In haar advies *Niet Langer met de Ruggen naar Elkaar* vraagt de RMO zich af waarom allerlei goedbedoelde initiatieven ter verbetering van de participatie van allochtonen klaarblijkelijk niet bijdragen aan integratie en cohesie.

Integendeel, allochtonen en autochtonen raken steeds meer van elkaar verwijderd. Wat kunnen we dan beter doen om integratie te bevorderen? Centrale vraag in dit nieuwe advies is hoe mensen duurzaam en herhaald bij elkaar te brengen zodat sociale netwerken ontstaan.

Elke opbouwwerker in buurten met allochtonen waar ook de autochtonen nog behoorlijk vertegenwoordigd zijn, kent wellicht het beeld: de vooral autochtone, veelal wat oudere bewoners van bewonersorganisaties maken zich sterk voor de participatie van allochtonen in een keur aan activiteiten. Vaak met wisselend succes. Veel projecten die het autochtoon kader voor hun multiculturele buurten bedenkt, gaan uit van wat in de sociale wetenschappen de 'contact hypothese' wordt genoemd: mensen die verschillend zijn moeten bij elkaar worden gebracht, zodat zij meer kennis van elkaars cultuur opdoen en elkaar zo beter gaan begrijpen, gemakkelijker met elkaar samenleven, en elkaar zelfs aardig gaan vinden. Dat is goed voor de cohesie en de integratie. In *Niet Langer met de Ruggen naar Elkaar*, een advies dat de RMO (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling) begin

februari aan minister Verdonk uitbracht over integratie, is de Raad, zoals wellicht bekend uit de golf van publiciteit die op het advies volgde, niet zo erg optimistisch over de kracht van deze goedbedoelde initiatieven, van multicultureel straatfeest tot voetbaltoernooien tussen witte en zwarte wijken. Het lijkt er zelfs op dat de RMO tegen straatbarbecues is. Niets is minder waar: barbecuen kan leuk en lekker en gezellig zijn. De RMO heeft zich slechts afgevraagd waarom een 25-jarig jubileum of meer van dergelijke projecten in allerlei varianten tot op heden klaarblijkelijk de afstand tussen allochtonen en autochtonen in de Nederlandse samenleving niet zo heeft beïnvloed, dat deze ten goede is gekeerd. Allochtonen en autochtonen raken steeds meer van elkaar verwijderd, al is de integratie van een deel van de allochtonen geheel of gedeeltelijk geslaagd. Wat kunnen we dan beter doen om integratie van allochtonen en autochtonen te bevorderen?

Over die vraag boog de RMO zich reeds in het eerdere advies, *Eenheid, Verscheidenheid, Binding*, waarin zij de hooggespannen verwachtingen van spreiding trachtte te temperen. De raad kwam met een alternatief model voor integratiebeleid. De basis daarvan was eenheid, hetgeen ruimte schept voor verscheidenheid, onder de voorwaarde dat er ook binding bestaat. Hoe die binding te bevorderen is de centrale vraag in het nieuwe advies. Binding bevorderen met beleid betekent *kansen* geven op *verbinden*. Verbinden betekent mensen aan mensen knopen, maar dan wel met een knoop die houdt: het duurzaam of herhaald bij elkaar brengen van autochtonen en allochtonen zodat er sociale netwerken kunnen ontstaan.

Uiteindelijk moeten mensen zich zelf met elkaar verbinden. Integratie is niet primair een kwestie van willen of 'schuld'. Met het

debatteren over die wilskwestie verdoen we kostbare tijd. Wat mensen willen valt nauwelijks goed te meten, en zelfs als we het kunnen meten is vooral de wil van mensen behoorlijk grillig. Dat is niet bepaald de meest productieve inzet voor beleid – of voor het alledaags werk van mensen als opbouwwerkers. We kunnen ons beter afvragen hoe we de sociale infrastructuur zo kunnen verbeteren, dat we de kansen op verbinden vergroot. Dat kan door verbinden zich niet naast, maar in de dagelijkse routines en netwerken van burgers af te laten spelen. Daarop kunnen we op drie manieren investeren.

Ten eerste is het zaak te investeren in de bagage van personen die hun verbindingsvaardigheden vergroot. Werk, onderwijs en taalbeheersing zijn dus van groot belang. Zolang achterstanden van minderheden niet kleiner worden, valt van op verbinden gericht beleid niet al te veel te verwachten. Lukt het wel die achterstanden terug te brengen, dan krijgt men verbinden er als het ware gratis bij. Daar kan het opbouwwerk goedbeschouwd weinig mee. Het is, bijvoorbeeld, niet aan opbouwwerkers om een antwoord te vinden op het probleem dat autochtone studenten in het hoger onderwijs beter zijn ingebed in sociale netwerken die hun de vaardigheden en contacten leveren die hun succes op de

Integratie is
niet primair
een kwestie
van willen of
'schuld'

thema voor integratie:

Niet Langer met de Ruggen naar Elkaar

arbeidsmarkt bevorderen. We horen vaak en veel over, bijvoorbeeld, de noodzaak van stageplaatsen in het VMBO, maar we hebben veel minder overzicht over de problemen die allochtone jongeren die *wel* goed zijn opgeleid ondervinden tijdens hun studie en op de arbeidsmarkt. Zulke problemen zijn er wel, en verdienen de aandacht van de maatschappelijke agenda, maar betreffen niet de invulling van integratie waar het opbouwwerk veel mee kan. Anders ligt dit voor de volgende twee investeringsvelden.

We kunnen, ten tweede, investeren in publieke domeinen. Hier is de vraag: wat voor ontmoetingsruimten (in brede zin) heb je nodig om het voor mensen mogelijk te maken meer met elkaar te hebben dan een keertje contact? In een eerder artikel (zie MO 205, De buurt als identificatiekader, juni 2005, pag. 28-31) heeft Blokland er al eens op gewezen, dat wanneer mensen zeggen dat vroeger iedereen elkaar in de buurt kende, 'kennen' vooral de betekenis had van 'kennis hebben over'. Kennis over anderen die net iets verder gaat dan uiterlijkheden omdat men mensen herhaaldelijk, zonder opzet, vanzelf tegen het lijf loopt, biedt een kader om de ander sociaal te plaatsen: men raakt familiair met elkaar – er ontstaat publieke familiariteit – en men kan elkaar nog steeds bepaald tegen staan, maar dan wel op basis van meer dan een stereotype. Publieke familiariteit draagt, met andere woorden, bij aan de keuzevrijheid van mensen om meer duurzame relaties met mensen in hun buurt aan te knopen – of niet natuurlijk. Daarmee is het een kader voor verbinden: of men met elkaar relaties aanknoopt is aan de mensen zelf, maar publieke familiariteit stelt hen in ieder geval in staat om zonder daarop uit te zijn kennis over anderen te verwerven, en daarmee zetten we de kanalen voor communicatie open. De RMO pleit daarom voor ontmoetingsruimten die van

zelfsprekend, multifunctioneel en levensloopbestendig zijn. Ontmoetingsruimten zijn vanzelfsprekend wanneer mensen er komen omdat het belangrijk, handig, leuk of verplicht is, niet omdat ze worden opgeroepen te integreren, of om allochtonen op zichzelf leuk of interessant te vinden. Precies op dat punt wijkt het RMO advies, denken we, af van wat we veel zien in projecten die beogen integratie tussen groepen in een wijk of buurt te verbeteren: men doet daarin heel vaak een beroep op mensen om de tv uit te laten, het avondje sporten met een collega, het drinken van een biertje met reeds bestaande vrienden of oppas te organiseren om 'omdat het leuk is' de deur uit te gaan op weg naar ene of ander integratie-initiatief. Dat dit zo moeizaam gaat, komt misschien precies omdat al die andere manieren om je vrije avond door te brengen ook best leuk zijn; en de afweging om dat te gaan doen alleen maar omdat het goed is voor de buurtcohesie, -vaak in het voordeel van mensen met wie men al een

Verbinden betekent mensen aan elkaar knopen, maar dan wel met een knoop die houdt

gemeenschappelijke belangen, interesses of ideeën al ontdekt heeft-, gaat boven het belang van het betonen van buurtbetrokkenheid of goed burgerschap door een avondje te gaan integreren met mensen die men daarna te vaak niet opnieuw terugziet. In een ideale wereld ligt de squashbaan en de fitnessclub in de openbare sporthal waar ook de hangjongeren aan het voetballen zijn gebracht, komt de geblesseerde squasher op weg naar de fysiotherapeut in hetzelfde gebouw in

dezelfde wachtruimte terecht als de zwangere allochtone vrouw die naar de verloskundige gaat, en vinden taallessen plaats op dezelfde locaties en tijdstippen als andere vormen van onderwijs en cultuur. Zijn ze multifunctioneel, dan komen ook zo mensen om andere redenen met elkaar in contact dan om de contacten zelf – simpelweg omdat de werkgroep veiligheid op dezelfde plaats en tijd vergadert als de bingoavond en de taalles. Natuurlijk biedt dat geen *garanties* op contact, maar als men wekelijks een bakje koffie moet halen bij dezelfde bar in het wijkcentrum en daar keer op keer dezelfde gezichten ziet, openen we door simpele logistiek in ieder geval wegen voor *potentieel* contact. Levensloopbestendige ontmoetingsruimten bieden potentie voor verbinden omdat mensen die in dezelfde levensfase zitten overeenkomstige belangen, interesses en onzekerheden hebben. Nu zien we daar gescheiden circuits, door niemand bedacht maar toch ontstaan. De peuterspeelzaal met de voorschool voor allochtone kindertjes, en de kinderopvang voor de kindertjes

van witte tweeverdieners zijn een voorbeeld van ten onrechte gescheiden circuits. Die twee instellingen gaan dan ook allebei bijeenkomsten voor ouders beleggen over wat te doen met peuters die zich krijsend door de supermarkt laten rollen. Maar of die peuter nu krijsd in de Aldi of de Albert Heijn, de belangen en interesses van hun ouders lopen bepaald niet langs etnische lijnen. Hun kansen op ontmoeting in de huidige sociale infrastructuur lopen echter wel langs die lijnen.

De kans op verbinden wordt groter als dit zich niet *naast*, maar *in* de dagelijkse routines en netwerken afspeelt

We kunnen, ten derde, investeren in de organisatie van *projecten* die de grootste kansen op verbinden bieden. Veel projecten die integrerend bedoeld zijn maken van culturele verschillen het uitgangspunt: kom multicultureel koken in het kader van 'wij Amsterdammers' omdat u iets van 'uw cultuur' wilt laten zien, of omdat u het *leuk* vindt kennis te maken met andere culturen; komt allen naar het multicultureel festival om met andere culturen kennis te maken en breng zelf wat te eten mee. Zulk soort projecten riep bij een van de mensen die in het RMO rapport aan het woord komt, zelf van Marokkaanse herkomst, onder andere de reactie op, waarom men haar nooit eens vroeg gewoon iets lekkers mee te brengen, en waarom men altijd maar weer aan kwam zetten met een verzoek voor haïra. Zulke opmerkingen drukken uit dat waar sommige allochtonen, vooral vrouwen, er eer in stellen hun kookkunsten aan een groter publiek te tonen – en dat kan voor hun eigenwaarde, zelfbeeld enzovoorts natuurlijk allemaal waardevol zijn – vooral jongere allochtonen er ook genoeg van lijken te krijgen dat autochtonen, en vooral autochtone professionals die dit soort bijeenkomsten organiseren, hen nou nooit eens gewoon als mensen aan kunnen spreken, maar altijd hun etniciteit centraal blijven stellen.

Welke projecten zijn dan in de ogen van de RMO zinvoller? De RMO zet in op projecten die duurzaam en etnisch overstijgend zijn. Integratieprojecten zijn nu immers, zoals gezegd, vaak gericht op zien dat de ander anders maar toch leuk is: georganiseerd rond etnisch verschil en gericht op elkaar aardig vinden. We moeten toe naar etnisch overstijgende projecten. Zaalvoetbalcompetities tussen witte, zwarte en gemengde wijken zijn mooi omdat ze over voetballen gaan – en niet over etniciteit. Wie integratie wil bevorderen moet ophouden etnisch verschil de inzet van de initiatieven te maken.

Duurzame projecten bovendien, omdat duurzaamheid een voorwaarde is om van incidentele ontmoeting tot sociale netwerken te komen, vergelijkbaar met zoals publieke familiariteit in vanzelfsprekende ontmoetingsruimten dat is. De overheid is dan als de operator in de vroege jaren van de telefonie. Zij voert het gesprek niet zelf, maar vergroot de mogelijkheden van mensen om na een eerste contact elkaar herhaaldelijk terug te kunnen bellen. Zaalvoetbalcompetities dus, geen zaalvoetbaltoernooi.

Tenslotte zou men bij de organisatie van zulke projecten minder op de goedheid van de burger, vooral de autochtone burger, moeten inzetten. We weten, en opbouwwerkers zien dat vermoedelijk veel in hun dagelijkse praktijk, dat de Draggers van het vrijwilligerswerk in buurten en wijken steeds meer bestaat uit mensen die een dagje ouder worden en met hart voor de buurt hard aan het werk zijn, maar dat het niet bepaald gemakkelijk is jongere, vooral drukke werkende – en dat zijn vaak autochtone – bewoners in hun geledingen op permanente wijze op te nemen. Niet voor niets is de kans dat mensen vrijwilligerswerk doen gericht op werkelijke actie – dus niet de gïrosolidariteit van Amnesty International of de Kankerstichting – in stedelijke buurten het grootst onder WAO-ers en gepensioneerden. Klaarblijkelijk staan zulke vormen van betrokkenheid, zeker wanneer er geen bedreiging van buurt of wijk bestaat, niet bovenaan het prioriteitenlijstje van iedereen. Zonder daarover een waardeoordeel uit te spreken moet je je dan afvragen of je op de goede wil van mensen moet gaan wachten bij de organisatie van integratie. Verwachten we wellicht teveel van vrijwillige inzet, niet in de laatste plaats omdat 'integratie' slechts een van de vele terreinen is waarop mensen maatschappelijk kunnen participeren? We laten in het RMO advies niet alleen zien dat we vinden dat integratie onderdeel moet zijn van de

algehele sociale infrastructuur en er niet los van zou moeten staan, maar ook dat niet elke relatie er een hoeft te zijn van elkaar maar belangeloos aardig gaan vinden. Ook allerlei andere relaties bevorderen integratie. In projecten in de VS krijgen studenten die achterstandskinderen bijles geven korting op hun collegegeld. Dat stimuleert langdurige contacten, maar doet minder een moreel beroep op mensen met elkaar te gaan integreren. De relatie blijft in stand uit welbegrepen eigenbelang van beide partijen, maar wel omdat er een derde partij tussen zit. Ook opbouwwerkers zouden kunnen meedelen over dergelijke creatieve initiatieven.

Het RMO-rapport laat enkele allochtonen aan het woord die *graag* een thuis willen – en soms, omdat zij teleurgesteld vertrokken, wilden – vinden in de Nederlandse samenleving, en met Nederlanders. Maar in het alledaags leven deden zich veel te weinig mogelijkheden voor om met autochtonen echt relaties aan te knopen. En de autochtonen kregen zelden de kans om meer van hen te leren kennen dan hun streekgerechten. Elk eenmalig ontmoetingsproject gericht op meer begrip en meer contact benadrukte voor hen hun anders-zijn, de verschillen, en niet de overeenkomsten. En veel andere dan eenmalige ontmoetingskansen deden zich niet voor.

In alle drie de genoemde investeringsvelden zijn infrastructurele maatregelen nodig om verbinden te bevorderen. Maatregelen zijn het meest effectief wanneer zij direct en continu zijn verweven met het dagelijks leven. Infrastructurele maatregelen zijn bovendien minder stigmatiserend, omdat ze etniciteit niet centraal stellen als een onlosmakelijk met de cultuur van de Ander verbonden gegeven. Met infrastructurele maatregelen kunnen de overheid en andere betrokken partijen uiteindelijk geen verbindingen tot stand brengen – ook opbouwwerkers niet. Maar zij kunnen wel de kanalen helpen openstellen zodat burgers dat zelf, meer dan nu het geval is, kunnen doen.

1) Talja Blokland is buitengewoon hoogleraar samenlevingsopbouw aan de Erasmus Universiteit Rotterdam vanwege de Gradus Hendriks Stichting en lid van de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. Daarnaast is zij senior onderzoeker bij het OTB, TU Delft. Thomas Schillemans en Stijn Verhagen zijn als stafleden werkzaam bij de RMO.